

Короткова Ю. М.

Національна академія внутрішніх справ

УРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ СПІЛКУВАННЯ У РОБОТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

У статті наголошено на тому, що досить важливою умовою забезпечення ефективної роботи працівників правоохоронних органів науковці називають й урахування гендерних аспектів у спілкуванні з громадянами, адже згідно з дослідженнями як зарубіжних, так і вітчизняних учених комунікативна поведінка людини може залежати не лише від національно-культурної приналежності, вікових особливостей, соціального походження, а й від статевої приналежності. Подано характеристику чоловічого й жіночого стилів спілкування. Зокрема, зазначено, що для чоловіків притаманним є авторитарний стиль спілкування, а для жінок – демократичний; для чоловіків характерним є виокремлення свого «Я», а для жінок – актуалізація «Ми» в налагодженні професійних ділових контактів; чоловіки віддають перевагу комунікації асиметричній, а жінки – симетричній. На підставі досліджень вітчизняних учених у галузі комунікативної лінгвістики укладено своєрідний типаж «жіночої» і «чоловічої» вербальної поведінки. Наголошено, що в умовах сьогодення у зв'язку з широким розповсюдженням ідеї гендерної рівності суттєві відмінності у мові/мовленні/спілкуванні чоловіків і жінок невпинно зменшуються: жінки в своєму мовленні можуть демонструвати ознаки чоловічого стилю спілкування і навпаки. Сформульовано рекомендації щодо врахування гендерних аспектів у спілкуванні поліцейського з громадянами, рекомендації щодо допиту жінки-потерпілої, жінки-свідка. Окремо узагальнено рекомендації українських учених стосовно ведення допиту жінок, потерпілих від насильницьких злочинів. Зазначено, що врахування гендерних аспектів під час спілкування з потерпілими, проведення слідчих дій тощо може значно підвищити ефективність роботи правоохоронця, полегшити виконання складних професійних завдань. Гендерно чутливий підхід до спілкування з громадянами є також важливим для гарантування безпеки та підвищення довіри до представників правоохоронної галузі.

Ключові слова: «чоловіче» й «жіноче мовлення» спілкування, правоохоронець, жінка-потерпіла, жінка-свідок, допит.

Постановка проблеми. Робота поліцейського передбачає щоденне спілкування з різними категоріями громадян. Для цього фахівцю-правоохоронцю необхідно володіти знаннями про природу спілкування, його особливості, види й техніки, уміннями доцільного використання вербальних і невербальних засобів спілкування, прийомів активного слухання, психологічного впливу на партнера по спілкуванню тощо. Досить важливою умовою забезпечення ефективної роботи працівників правоохоронних органів науковці називають й урахування гендерних аспектів у спілкуванні з громадянами, адже згідно з дослідженнями як зарубіжних, так і вітчизняних учених комунікативна поведінка людини може залежати не лише від національно-культурної приналежності, вікових особливостей, соціального походження, а й від статевої приналежності. Оскільки кожна людина має свої власні гендерні ролі, які впливають на її сприйняття світу та особливості спілкування, поліцейські повинні бути обізнані з ними, щоб

налагодити результативне та професійне спілкування з громадянами різних категорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерні аспекти спілкування здавна привертати увагу як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників різних наукових галузей: мовознавства, психології, соціології тощо. Серед зарубіжних учених варто виокремити такі імена, як: Р. Ассаджіолі, С. Беннет, А. Годдард, О. Есперсен, Р. Лакофф, Дж. Міллс, К. Уест й Д. Зіммерман, Л. Паттерсон, Д. Спендер, Д. Таннен, Дж. Уїлліамс та інші. У сучасній вітчизняній науці зазначені питання досліджують: Ю. Абрамова, Н. Карпенко, О. Клещова, Т. Космеда, С. Оксамитна, Т. Осіпова, Л. Саліонович, Л. Ставицька, О. Халіман, А. Холод та інші.

Утім, незважаючи на значну кількість праць, гендерні стереотипи спілкування продовжують існувати і тим самим перешкоджати ефективній комунікації між представниками різних статей.

Постановка завдання. З огляду на вищезазначене, метою статі є висвітлення особливостей

жіночого й чоловічого стилів спілкування, формулювання рекомендацій фахівцям-правоохоронцям щодо врахування гендерних аспектів спілкування під час виконання ними своїх професійних обов'язків.

Виклад основного матеріалу. У колективній монографії «Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика» авторами визначено гендерні стереотипні стратегії й тактики мовленнєвої поведінки. Так, аналіз мовлення жінок дав змогу фахівцям з комунікативного гендеру укласти своєрідний *типаж «жіночої» вербальної поведінки*, що містить такі ознаки:

1. Жінка більше потребує спілкування, ніж чоловік.
2. Для жінки сам факт спілкування є більш важливим за його результативність.
3. Жінка – активний, зацікавлений слухач.
4. Вона полюбляє радитися з чоловіком на відміну від останнього.
5. Коли жінка скаржиться на щось, то вона передусім очікує співчуття на свою адресу, а не поради.
6. Коли жінка обговорює проблеми у своєму колі, то впродовж розмови вона знову й знову повертається до неї, щоб краще осмислити, збагнути й проаналізувати те, що відбулося, зробити правильні висновки.
7. Жінка ставить багато уточнювальних питань з метою демонстрації своєї причетності й зацікавленості в проблематиці, на відміну від чоловіків, які зазвичай уникають цього, поважаючи незалежність співрозмовника.
8. Жінці набагато легше за чоловіка помилитися чи визнати свою необізнаність і сказати: «Не знаю».
9. Жінки зазвичай набагато краще щось пояснюють, ніж чоловіки.
10. Вони надають перевагу приватним бесідам на відміну від чоловіків, що більше люблять публічне спілкування.
11. Як аргументи жінки використовують переважно приклади з власного життя або життя своїх знайомих у деталях і подробицях.
12. Вони більш толерантні до критичних зауважень на свою адресу й мотивують це прагненням до покращення ситуації.
13. Жіноче мовлення більш багате (словесно урізноманітнене) за чоловіче, оскільки третину часу жінка «збирається з думками», щоб поновити перерваний хід розмови.
14. У жінок є звичка «думати вголос».

15. Жінка частіше за чоловіка звертається до співрозмовника під час розмови.

16. Жінка схильна коментувати чуже мовлення.

17. Порівняно з чоловіками жінка під час розмови вербалізує втричі більше ідей.

18. Жінка вимовляє більше окличних речень, ніж чоловік.

19. У своєму мовленні жінка частіше використовує власні назви, а також займенники й прикметники.

20. Типовою особливістю жіночого спілкування є звичка починати розмову з другорядного, певних дрібниць, подробиць, а не з головного.

21. Жінки краще за чоловіків розуміють підтекст [1, с. 188–189].

Щодо *чоловічого мовлення*, то авторами монографії виділено такі його характеристики.

1. У діалозі чоловіки схильні заперечувати заяви та твердження партнера, часто висловлюючи незгоду.

2. Чоловіки перебувають жінок удвічі частіше, ніж жінки чоловіків.

3. Вони втричі менше ставлять питань до співрозмовника й не люблять, коли їх багато запитують.

4. Чоловіки більше за жінок люблять сперечатися, демонструвати свою компетентність, доводити свою рацію, наводити переконливі, на їхню думку, аргументи.

5. Під час обговорення певного питання чоловіки схильні давати готові поради, не дослуховуючись до думки співрозмовників і не ставлячи їм додаткових питань.

6. Чоловік стримано висловлює оцінку, уникаючи при цьому зовнішнього вияву чуттєвості та виговорості.

7. Чоловік гірше, ніж жінка, володіє навичками зв'язного мовлення. Він більш схильний до діалогічності в спілкуванні, не любить виголошувати довгих зв'язних промов і досить іронічно сприймає багатослів'я, при якому він ще й змушений бути присутнім.

8. Під час дискусії чоловік намагається перевести розмову з рівня емоцій на рівень інтелекту й своєї «залізної» логіки.

9. Якщо чоловік має проблеми, пов'язані з його професійною діяльністю, то він починає уникати спілкування з жінкою, а на її спроби з'ясувати причину, може реагувати досить різко.

10. Чоловікам важко вибачатися, особливо перед жінками.

11. Вони не люблять консультуватися й звертатися за допомогою, оскільки зазначене вони роз-

цінують як визнання власної некомпетентності й меншовартості.

12. Вислови чоловіків зазвичай на 2–3 слова коротші, ніж жіночі.

13. Чоловіки частіше, ніж жінки, уживають слова з абстрактним значенням.

14. Вони повільніше за жінок реагують на зауваження стосовно своєї особи, менш самокритичні.

15. Чоловіки розмірковують мовчки: вони намагаються вербалізувати готовий результат мислення й, на відміну від жінки, не люблять розмірковувати вголос.

16. Чоловіки краще сприймають писемний текст, ніж усний.

17. Вони погано «вчитують» підтекст, не завжди розуміють натяки, схильні сприймати їх буквально.

18. Емоційне мовлення чоловіки сприймають іронічно та скептично, з настоогою.

19. Чоловічі асоціаційні ряди до слів-стимулів коротші за жіночі.

20. Поради на свою адресу чоловіки сприймають як критику, сумнів у власній компетентності.

21. Вони не сприймають іронії на свою адресу, особливо якщо її змодельовала жінка.

22. Чоловіки надають перевагу наочній демонстрації почуттів і не вимагають словесного вираження їх до себе [1, с. 188–189].

Як зазначають вітчизняні дослідники, чоловічий стиль спілкування зорієнтований на систему домінування: чоловікам притаманна завищена самооцінка, самовпевненість, зосередженість на завданні, схильність до стереотипів у спілкуванні. Такий стиль називають авторитарним. Чоловіки у комунікації зорієнтовані на соціальні статуси й владу; вони пристосовуються до ієрархічних соціальних ролей у комунікації. Для них найважливішою є інформація, результат, факти, цифри, для них тільки одна відповідь правильна (переважно це – власна думка). Чоловіча вербальна поведінка демонструє загальний негативний настрій комуніканта, зосередження на своїх власних проблемах, небажання враховувати інтереси співрозмовників. Чоловіки частіше користуються негативною оцінкою, залучаючи лайку та інкєтиви. Також вони досить часто використовують сленгові слова і вирази, а також не літературну та ненормативну лексику.

Жінки репрезентують демократичний стиль спілкування: колегіальне прийняття рішень, заохочення активності учасників комунікативного процесу, що сприяє зростання ініціативності співрозмовників, кількості нестандартних творчих

рішень. Вони зорієнтовані на встановлення хороших стосунків, прагнуть до їх зміцнення, знищення соціальних та інших ієрархічних бар'єрів. Тобто жінки намагаються скоротити дистанцію між собою і партнером у комунікації, а чоловіки цю дистанцію підтримують. Типовою рисою жіночої вербальної поведінки є прагнення створити доброзичливу атмосферу спілкування, уникати засобів, що можуть образити співрозмовника, демонструвати загальну позитивну налаштованість. Жінки, крім інформації, великою мірою зорієнтовані на інтерактивні, міжособистісні аспекти.

Отже, для чоловіків характерним є виокремлення свого «Я», а для жінок – актуалізація «Ми» в налагодженні професійних ділових контактів. Чоловіки віддають перевагу комунікації асиметричній, а жінки – симетричній [4; 5; 7, с. 163–164].

Утім слід зазначити, що в умовах сьогодення ідея гендерної рівності набуває дедалі більшого поширення і суттєві відмінності у мові/мовленні/спілкуванні чоловіків і жінок невпинно зменшуються. Учені – представники різних наукових галузей почали відходити від констатування виключних гендерних відмінностей, притаманних обом статям, а повертатись у бік обґрунтування поняття гендерної рівності, необхідності вивчення один одного задля досягнення взаєморозуміння та ефективної комунікації.

Сформулюємо рекомендації щодо врахування гендерних аспектів у спілкуванні поліцейського з громадянами:

1. Не слідуйте беззастережно гендерним стереотипам. Поліцейські повинні розуміти, що існують гендерні стереотипи, які можуть впливати на сприйняття людини. Наприклад, можуть існувати стереотипи про те, що жінки слабші за чоловіків, що вони не можуть бути агресивними, що вони менш компетентні за чоловіків у певних галузях, або що чоловіки не можуть бути жертвами насильства з боку жінок. Правоохоронцям варто розуміти, що з будь-яких правил обов'язково є винятки, і наприклад, чоловіки теж можуть стати жертвами будь-якого виду насилля, а жінки проявляти неабияку фізичну силу.

2. Застосовуйте гендерно чутливу мову. Поліцейські повинні використовувати мовлення, яке не дискримінує людину за гендерною ознакою. Наприклад, варто уникати вживання слова «чоловіки» для позначення всіх людей, а замість цього використовувати більш нейтральні слова, такі як «особи» або «люди».

3. Звертайте увагу на привітання та звертання. Використовуйте привітання, які відповідають

гендерній ідентичності особи, з якою ви спілкуєтесь. Наприклад, якщо ви спілкуєтесь з жінкою, то краще вживати слова-фемінітиви (пані громадянка, пані лікарко тощо).

4. Будьте чутливими до індивідуальних потреб і ситуацій. Розумійте, що кожна людина – унікальна і має свої потреби та життєві обставини. Наприклад, якщо ви маєте розмову з жінкою, яка була жертвою насильства, то пам'ятайте, що вона може бути вразливою і потребувати особливого захисту та розуміння.

5. Контролюйте свою мову й тон голосу. Використовуйте професійну мову й тон, щоб уникнути створення загрозливого середовища для громадян. Наприклад, уникайте застосування складних технічних термінів, якщо громадянин/громадянка не розуміє їх значення.

6. Створюйте безпечне середовище для всіх. Пам'ятайте, що громадяни можуть почуватися в небезпеці під час спілкування з поліцейським. Тому важливо створити сприятливе та безпечне середовище для всіх, у тому числі для жінок, людей з інвалідністю та осіб, що належать до різних вікових категорій. Підкреслимо, що жінки можуть відчувати страх або незручність, спілкуючись з чоловіком-поліцейським, особливо якщо це стосується особистих або чутливих тем.

7. Будьте уважні та виявляйте повагу до громадян. Для будь-якого спілкування важливо проявляти повагу та зацікавленість у тому, що говорить громадянин/громадянка, а не зосереджуватися на їхньому статевому або гендерному статусі.

8. Надавайте простір для висловлювання громадян. Поліцейські повинні надавати громадянам/громадянкам можливість висловлюватися та вказувати на свої потреби, незалежно від їхньої статі чи гендерної ідентичності.

9. Дотримуйтесь професійної етики під час спілкування з громадянами, незалежно від їхньої статі чи гендерної ідентичності.

10. Забезпечуйте приватність та конфіденційність громадянам, особливо в тому випадку, якщо це стосується чутливих тем.

11. Використовуйте стандартні процедури при спілкуванні з громадянами, щоб уникнути будь-якої форми дискримінації.

12. Звертайтеся до людей так, як вони представились. Не можна ставити людей у гендерні межі, краще на початку розмови запитати, як вони хочуть, щоб до них звертались.

13. Не застосовуйте стереотипні уявлення про те, як повинні поводитись люди різних статей.

Замість цього, дозвольте кожному громадянину поводитись так, як він вважає за потрібне.

14. Не толеруйте будь-яку форму гендерної дискримінації.

Сформулюємо *рекомендації щодо допиту жінки-потерпілої, жінки-свідка*.

Загалом, ключ до ефективного допиту жінки полягає в повазі, слуханні й чутливості до її потреб та емоцій. Для ведення допиту жінки важливо враховувати кілька ключових аспектів.

1. Створіть комфортну атмосферу спілкування. Переконайтеся, що жінка почуває себе безпечно. Для цього необхідно бути ввічливим, уникати агресії та інших негативних емоцій.

2. Використовуйте зрозумілу мову. Переконайтеся, що ваша мова зрозуміла та доступна для жінки. Не використовуйте складні терміни або слова, які можуть створити плутанину в розумінні.

3. Будьте уважні до невербальних сигналів. Навіть якщо жінка не говорить про свої почуття відверто, її невербальні сигнали можуть дати зрозуміти, що вона насправді думає. Тому слід уважно спостерігати за її жестами, поглядом, мімікою та іншими сигналами.

4. Ставте відкриті запитання. Вони дозволяють жінці розповісти про свої думки, почуття та досвід.

5. Слухайте активно. Демонструйте своє розуміння, співчуття, ставте уточнювальні запитання та уникайте перебивання.

6. Поводьтесь професійно. Під час допиту важливо відображати професійну поведінку, тому варто використовувати формальну мову та уникати неприйнятних для допиту тем або висловлювань.

7. Якщо це жінка-жертва, у жодному разі не звинувачуйте її у тому, що сталося.

8. Уникайте тактильних контактів, які можуть ще більше налякати громадянку.

9. Будьте особливо спокійним/спокійною, щоб створити в жінки відчуття безпеки [2, с. 88–90].

І. Шаповалова до рекомендацій ведення допиту жінок, потерпілих від насильницьких злочинів, додає такі:

– слідчий повинен вміти встановити психологічний контакт із потерпілою, вдало вибрати режим проведення допиту, володіти логічними прийомами для здійснення оцінки свідчень, володіти навичками для здійснення впливу під час допиту;

– обов'язкове залучення психолога у процес допиту, що сприятиме встановленню з потерпілою особою психологічного контакту, визначенню тактики допиту, зважаючи на психологічні

особливості жінки, потерпілої від насильницького злочину, а також дозволить належним чином оцінити її показання;

– урахування того факту, що на формування тактичних прийомів допиту жінок, потерпілих від насильницьких злочинів, значною мірою впливають наявність і характер зв'язків між потерпілою та злочинцем, фізичний і психічний стан потерпілої [6, с. 161–162].

Корисною для ознайомлення може стати наукова робота Т. Матюшкової «Тактика допиту потерпілих-жінок від насильницьких злочинів». Аналіз матеріалів слідчої практики, результатів анкетування слідчих та жінок-потерпілих від насильницьких злочинів, дозволили авторові виділити такі типові ситуації допиту: 1) потерпіла дає достовірні показання і займає активну позицію у викритті злочинця; 2) потерпіла відмовляється давати показання, пояснити причини такої відмови та з'являється в органи слідства; 3) потерпіла дає недостовірні показання, змінює раніше надані свідчення; 4) потерпіла не пам'ятає обставин злочину внаслідок амнезії, приховує її настання чи, навпаки, посилається на неї. Кожній з наведених типових ситуацій у дисертації дається розгорнута характеристика і формулюються рекомендації щодо комплексів відповідних тактичних прийомів проведення допиту [3, с. 13].

Висновки. Таким чином, важливою умовою забезпечення ефективної роботи працівників правоохоронних органів є урахування гендерних аспектів у спілкуванні з громадянами, адже згідно з дослідженнями як зарубіжних, так і вітчизняних учених комунікативна поведінка людини може залежати не лише від національно-культурної приналежності, вікових особливостей, соціального походження, а від статевої приналежності. Оскільки кожна людина має свої власні гендерні ролі, які впливають на її сприйняття світу та особливості спілкування, поліцейські повинні бути обізнані з ними, щоб налагодити результативне та професійне спілкування з громадянами різних категорій. Урахування гендерних аспектів під час спілкування з потерпілими, проведення слідчих дій тощо може значно підвищити ефективність роботи правоохоронця, полегшити виконання складних професійних завдань. Гендерно чутливий підхід до спілкування з громадянами є також важливим для гарантування безпеки та підвищення довіри до представників правоохоронної галузі.

Серед перспектив подальших розвідок у цьому напрямі розглядаємо вивчення й узагальнення зарубіжного досвіду підготовки поліцейських до врахування гендерних особливостей спілкування задля підвищення результативності виконання правоохоронцями своїх професійних обов'язків.

Список літератури:

1. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : [колект. моногр.] / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман; за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич : Коло, 2014. 472 с.
2. Короткова Ю. М. Гендерні аспекти спілкування. *Формування комунікативної компетентності поліцейського у сфері гендерної рівності* : науково-практичні рекомендації / Т. В. Кононенко, Г. В. Мухіна, А. М. Гельбак, Н. В. Цумарева, Ю. М. Короткова, Т. М. Сабельникова, В. Є. Сусликов; за заг. ред. С. С. Вітвіцького. Київ: Алерта, 2023. С. 71–93.
3. Матюшкова Т. П. Тактика допиту потерпілих-жінок від насильницьких злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2006. 20 с.
4. Собецька Н. В. Типові тенденції, стилі й стратегії гендерного спілкування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2015. № 18. Том 1. С. 154–156.
5. Ставицька Л. О. Мова і стать: URL: http://krytyka.kiev.ua/articles/s9_6_2003.html.
6. Шаповалова І. О. Особливості тактики допиту жінок, потерпілих від насильницьких злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 158–162.
7. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : 2-ге вид., виправ і доповнен. К. : Алерта, 2011. 696 с.

Korotkova Yu. M. CONSIDERING GENDER ASPECTS OF COMMUNICATION IN THE WORK OF A POLICE OFFICER

The article emphasizes that a rather important condition for ensuring the effective work of law enforcement officers is the consideration of gender aspects in communication with citizens, because according to the studies of both foreign and domestic scientists, a person's communicative behavior may depend not only on national and cultural affiliation, age characteristics, social origin, but also on gender. A description of male and female communication styles is given. In particular, it is indicated that men have an authoritarian style of communication while women have a democratic style; for men, it is characteristic to single out their "I"

and for women – actualization of “We” in the establishment of professional business contacts; men prefer asymmetrical communication and women prefer symmetrical one. Based on the research of domestic scientists in the field of communicative linguistics, a peculiar type of “female” and “male” verbal behavior was concluded. It is emphasized that in today’s conditions, in connection with the wide spread of the idea of gender equality, significant differences in the language/speech/communication of men and women are steadily decreasing: women in their speech can demonstrate signs of a male style of communication and vice versa. Recommendations were formulated on taking into account gender aspects in the police officer’s communication with citizens, recommendations on the questioning of a female victim, a female witness are provided. The recommendations of Ukrainian scientists regarding the interrogation of women victims of violent crimes are summarized. It is noted that taking into account gender aspects when communicating with victims, conducting investigative actions, etc. can significantly increase the efficiency of the law enforcement officer’s work, facilitate the performance of complex professional tasks. A gender-sensitive approach to communication with citizens is also important for ensuring safety and increasing trust in law enforcement representatives.

Key words: “male” and “female speech”, communication, law enforcement officer, female victim, female witness, interrogation.